

Trubarovi imaginarni čitatelji: problem autorske knjižne posvete u protestantskoj literaturi 16. stoljeća

ALEKSANDRA ĐURIĆ

*Eötvös Loránd Tudományegyetem, ELTE BTK Szláv Intézet, Múzeum krt. 4/D,
HU – 1088 Budapest, adjuric10@gmail.com*

SCN IV/1 [2011], 97–110

Članek prinaša rezultate interdisciplinarne raziskave, ki povezuje literarno zgodovino, jezik in zgodovino. Analizira zgodovinsko vrednost dveh posvetil Primoža Trubarja (1508–1586). Prvo posvetilo je del knjige *Ta prvi dejl tiga noviga testamenta* iz leta 1557, drugo pa se nahaja v uvodu knjige *Glagolski prvi del novoga testamenta* iz leta 1562. Avtorica meni, da lahko posvetili uporabimo kot historiografski vir za raziskovanje odnosov in stališč, ki jih je imel Trubar o ljudeh v zgodnjem novem veku. Na podlagi Trubarjevih izjav želi rekonstruirati njegove bralce in prikazati duhovno ter kulturno raznolikost panonskega prostora v zgodnjem novem veku.

This article describes interdisciplinary research linking knowledge of literary history, language and history. It analyzes the historical value of two inscriptions (posvete) by Primož Trubar (1508–1586) found in the book *Ta prvi dejl tiga noviga testamenta* published in 1557 and the book *Glagolski prvi del novoga testamenta* published in 1562. The author believes that these “*posvetila*” are key to exploring the relationships and attitudes of people in the Early Modern Age. The task is to imaginatively envision Trubar’s readers and show the interplay of spiritual and cultural diversity in the Pannonian region in the Early Modern Age.

Ključne besede: zgodnji novi vek, multikonfesionalnost, multikulturalnost, panonski prostor, percepcija *drugih*, Primož Trubar

Key words: Early Modern Age, multiconfessionalism, multiculturalism, panonian region, perception of others, Primož Trubar

U šesnaestom stoljeću Hrvatsko kraljevstvo pretrpjelo je silne gubitke na istoku, a prema Vjekoslavu Klaiću, na kraju stoljeća jedva da je obuhvaćalo 12 500

kilometara (Klaić 1980: 593). Poraz na Mohačkom polju rezultirao je pogibijom kralja Ludovika II. Jagelovića, a potom i izborom Ferdinanda Habsburškog za hrvatsko-ugarskog kralja smatrajući kako će dalekosežnije biti bolji izbor od protukandidata i domaćeg plemića Ivana Zapolje. U tom razdoblju jaka su nastojanja sultana Sulejmana Veličanstvenog da kroz Ugarsku dopre do Beča, no u tome ga je spriječio Nikola Jurišić kod Kisega 1532. godine. U više je navrata Beč bio željena odrednica osmanskih pohoda, no nije bio zauzet zahvaljujući nastojanjima graničnih zemalja – hrvatskih, slovenskih i ugarskih. Pritom je prostor Hrvatske sredinom šesnaestog stoljeća izgubio Požegu i Klis (1537), a potom i cijelu južnu Hrvatsku osim primorskih gradova koji su bili pod mletačkom vlašću. Nadalje, sultan kasnije (1541) stiže u Budim te proglašava zemlju između Blatnog jezera i Tise pa od Budima do Save, odnosno današnju Slavoniju sa Srijemom pašalukom, da bi nakon toga uspješno osvojio Valpovo, Orahovicu, Pakrac, Pečuh, Ostrogon. Hrvatska će potom izgubiti Viroviticu, Čazmu (1552) i Kostajnicu (1556). Napadi postaju rjeđi u slovenskim zemljama, a Osmanlije posljednji put provaljuju u Kranjsku 1559. Dakle, panonski prostor¹ bio je često izložen neprijateljskim napadima, ali je isto tako bio izložen različitim kulturološkim, konfesionalnim i jezičnim utjecajima. Taj prostor je Habsburgovcima bio značajan u toj mjeri što predstavlja granicu koja ih dijeli od Osmanlija. On je predmet historijskog istraživanja zbog susreta triju različitih kulturalnih i konfesionalnih elemenata – kršćanskog, islamskog, pravoslavnog, te u manjoj mjeri i protestantskog.

S obzirom na ovakav prostor istraživanja te različitu konfesionalnu pripadnost, nužno je upotrijebiti metode primjerene interkulturalnim i transkulturalnim pristupima, kao i komparativnohistorijske pristupe i metode. U središtu istraživačkog interesa je percepcija *drugih*, marginaliziranih skupina iz habsburške vizure, no u interesnoj sferi slovenskog reformatora Primoža Trubar/Trubera.² Pojam *drugi*³ ne označava samo konfesionalno ili socijalno

¹ Panonski prostor je višegranični prostor kojeg čini ona jezgra srednjovjekovne Slavonije koja je u ranom novom vijeku bitna za hrvatski povijesni kontinuitet u europskom smislu, ali uključuje i »Tursku Slavoniju« s istoka te Štajersku sa zapada, kao i sve ostale granične zemlje u različitim podaništvima.

² U knjizi Mirka Rupela *Primus Truber, leben und Werk des Slovenischen Reformator* izdanoj u Münchenu 1965. piše: »deutet darauf hin, dass ein Vorfare als Traupeter, villeicht auf iregedeinen Schlosse, diente Weshalb der Reformator seinem Zunamen anderte auch Trubar – schrieb, daruber lassen sich nur vermutungen aussern.« Rupel dvoumi o pravoj inačici Trubarova prezimena i kao objašnjenje zašto se danas upotrebljava Trubar, a ne Truber navodi kako su ga možda prilikom njegova boravka u Rijeci nazvali Trubar i kao dokaz tome navodi podatak da na ono što je slovenskom jeziku *truba* u hrvatskom je *truba*. Ovdje treba također napomenuti da nakon svih pregledanih posveta u izdanju Oskara Sakrauskog vidljivo je da se Trubar redovito potpisivao s Truber, izuzetak je propovijed u Katekizmu iz 1550. gdje se potpisuje kao Trubar.

³ Pojam *drugi* bio je središnji pojam konferencije *Tolerance and Intolerance on the Triplex Confinium – Religions, Cultures, Societies, Politica Structures of the Other in Eastern Adriatic (15th–19th Centuries)* održane u Padovi u razdoblju od 25. do 27. ožujka 2004.

različitog, već i kulturološko različitog. *Drugi* označava skupinu ljudi koja se međusobno razlikovala u poimanju vjere i kulture, ali koja se nalazila i dolazila u kontakte sa skupinama ljudi izvan svog područja, izvan granica koje nisu samo geografske već su podrazumijevale socijalne i kulturne barijere koje su bile više ili manje vidljive. Upotreba terminološkog pojma *drugi* ovdje je samo autoričina kako bi se naglasila polarizacija u radu na relaciji Trubar – *drugi*. Primož Trubar ne koristi taj pojam, ali ga razumije budući da u posvetama jasno dolazi do izražaja njegovo zapažanje o kulturološkim, konfesionalnim razlikama graničnih zemalja. Trubar uočava razlike između *drugih* i bilježi ih, no te razlike postaju irelevantne zbog sličnosti u konfesiji, jeziku i socijalnim, društvenim karakteristikama koje su Trubaru mnogo važnije zbog njegove želje za približavanjem tih društvenih skupina »pravoj vjeri«, kako je sam naziva. Stoga će Trubar u *drugima* tražiti podudarnosti i svima pripisivati, kao što će biti vidljivo, iste ili slične karakterne osobine koje su uvijek pozitivne. Pretpostavlja se da će to činiti zbog nekoliko razloga. Prvo je ozračje doba u kojem je živio, a koje je naglašavalo vrijednosti čovjeka čime se Trubara može svrstati uz bok ranonovovjekovnim misliocima koji su imali opću potrebu za znanjem i njegovom klasifikacijom.⁴ Drugo, snažna prisutnost vjere u Trubara. Treće,

U objavljenom zborniku zapisano je: »In the mainstream post-colonial theory there is a distinction between 'other' and 'Other' based on Lacan's theory of subjectivity. The other usually refers to the colonized others who are marginalized by imperial discourse, identified by their difference from the centre and who become the focus of anticipated mastery by the imperial ego. On the other hand, Other – 'with the capital O' – is the great, symbolic Other in whose gaze the subject identity. This Other is mostly identified to the imperial centre, imperial discourse and it has twofold function: it provides the terms in which the colonized subject gains a sense of its identity and it becomes ideological framework in which the colonized subject may become to understand the world. Cfr. B. Ashcroft, G. Griffiths and H. Tiffin, *Key Concepts in Post-colonial Studies*, London-New York 1999, pp. 169–171« (Blažević 2007: 45).

⁴ U humanizmu su tek naznačene smjernice koje će svoj puni zamah dobiti u trenutku poklapanja povijesne situacije s obrazovanjem, *studia humanae litterae*, i formiranjem novovjekovnog individue. Konstatacija književne povjesničarke, Dunje Fališevac o humanizmu kao »kotaču zamašnjaku renesanse« (http://omega.ffzg.hr/file.php/534/Dunja-Falisevac_Renesansa.doc) i tvrdnja Paula Oscara Kristellera koji humanizam naziva »prožimajućom značajkom renesanse« (<http://omega.ffzg.hr/file.php/520/Kristeller.pdf>) su utemeljene. Utjecaj novog doba koji se osjeća na svim područjima umjetnosti, bolje je vidljiv u filozofiji. Metoda znanstvene spoznaje koja je počela prodirati u razdoblju renesanse, postaje temeljni problem novovjekovne filozofije, no valja napomenuti kako se filozofija ranog novog vijeka bavila i drugim idejama. Spoznaja se rane antike temeljila, upravo kao i humanistička, na promatranju čovjeka i prirode. Dok antički čovjek zastupa Aristotelovo mišljenje o promatranju kao idealnom znanju, dotle se čovjek renesanse ne zadovoljava pukim saznanjem o sebi kao promatraču već želi razumjeti svijet da bi ga mijenjao što je korak ka gospodarenju svijetom. Dakle, kada Francis Bacon (1561.–1626.) istupa s krilaticom *znanje je moć* dokazuje kako se u renesansnom čovjeku javila potreba da ovlada znanjem kako bi ovladao svijetom. Stoga se kao novo pitanje renesansanom čovjeku nameće pitanje načina znanstvenog istraživanja koje su u svoju sferu postavili spomenuti Bacon i Rene Decartes (1596–1650). Prvi je bio

ovakva naglašena pozitivnost jest stereotipiziranje, formiranje ljudskog stereotipa koje je u Trubarovom smislu bilo potrebno zbog njegove naglašene potrebe da formira čitatelja otvorenog za primanje njegovih naučavanja o protestantizmu. Naglašava se *njegovih*, jer je poznato kako je protestantizam u godinama formiranja podlijegao različitim tumačenjima (Luther, Zwilingli, Kalvin) što je vjerojatno bio jedan od razloga njegove neodrživosti spram katoličkog učenja. Protestantizam koji je izravno vezan uz probleme indulgencije i nemoralnosti svećenstva u Crkvi, u 16. stoljeću, geografski gledajući, imao je jakih odjeka u njemačkim zemljama, te nešto slabijih u panonskom arealu i Istri gdje je ostao samo pokušaj, sveden samo na enklave u današnjoj Hrvatskoj, Sloveniji i Mađarskoj. Pokušaj prodora protestantizma na taj prostor bio je osobito jak u stoljeću Trubarova djelovanja. Hrvatska povijest književnosti iako ne zaobilazi protestantske pisce u pregledima povijesti književnosti, ne pokazuje u 21. stoljeću potrebu da se detaljnije njima bavi što se djelomice može pripisati nedovoljnom utjecaju i slabom učvršćivanju te uspješnoj Tridentoskoj obnovi u 16. stoljeću. Trubar je dobar izvor za praćenje širenja protestantizma, ali i pokazatelj duhovne isprepletenosti, kulturološke i konfesionalne raznolikosti u panonskom arealu u ranom novom vijeku. Kako bi se elaborirale navedene tvrdnje, u središte historiografskog istraživanja postavljaju se dvije Trubarove posvete⁵ (posveta iz 1557. namijenjena je »Vsem pobožnim krstjanom, ki prebivajo v deželi Kranjski, Spodnještajerski, Koroški, na Krasu, v Istri in v Slovenski marki, naj bodo kateregakoli stanu« u knjizi *Ta prvi dejl tiga*

uvjeren da su temelji znanosti pogrešno postavljeni i da logika, na kojoj se od vremena Aristotela zasnivalo ljudsko zaključivanje, nije ispravna. Nadalje, držao je da ukoliko su pojmovi pobrkani, onda nema potvrde tvrdnje te je stoga jedini ispravni postupak u zaključivanju indukcija, od pojedinčanog prema općem. Dok se Bacon bavi indukcijom kao metodom, dotle Decartes iznosi četiri načela: *claro et distincte* (jasno i razgovjetno), analiza, sinteza, načelo potpunosti postupka, koja bi ispravnom primjenom trebala dovesti do spoznaje za koju njemački filozof Gottfried Wilhelm Leibniz (1646.–1716.) tvrdi da razlikuje ljude od životinja. Navedene metode, Baconove i Decartesove, bili su pokušaji filozofa da usustave, klasificiraju novu količinu znanja i spoznaja o svijetu.

⁵ Posvete se mogu okarakterizirati kao kulturno-književni oblici. Rafo Bogišić (Bogišić 1982: 119) ih drži značajnim fenomenom u narodnoj i kulturno-književnoj praksi i komunikaciji koje »poslije srednjovjekovnih bilježaka (glose, kolofoni, pa humanističkih i kasnijih, renesansnih, biografija i poslanica, te raznih usputnih zapisa u historijskim analima, predstavljaju uvode i pionirske segmente književne historiografije« (Bogišić 1997: 235). Posvetama je moguće pristupiti kao historiografskom izvoru, kao vreli za proučavanje svakodnevice u ranom novom vijeku. Na ovakav način se pristupa posvetama u ovom članku. Pritom se uzimaju u obzir neke od spoznaja koje historiografija ima o književnim izvorima – Hayden White, Dominic La Capra, Mirjana Gross, Marc Bloch. Za daljnje istraživanje vidi: Gross, 2001: *Suvremena historiografija: korijeni, postignuća, traganja*. Zagreb: Novi Liber: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta; Hunt, 2001: *Nova kulturalna historija*. Zagreb: Naklada Ljevak; *Uvod u komparativnu historiju*: izbor; Marc Bloch ... [et al.]; Drago Roksandić. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga, 2004; Bloch, 2008: *Apologija historije ili Zanat povjesničara*. Zagreb: Srednja Europa.

noviga testamenta,⁶ dok je druga »Posvetilo presvetlemu in premogočnemu knezu in gospodu, gospodu Maksimilijanu« u knjizi *Glagolski prvi del novoga testamenta* posvećena Maksimilijanu II. Habsburškom⁷ (car od 1564–1576) a datira iz 1562.) u kojima Trubar često iznosi svoje viđenje povijesne situacije, istovremeno su izvor za istraživanje odnosa i predodžaba koje je imao o Hrvatima, Srbima, Turcima.⁸

Taj puk predstavlja Trubar jedinstvenom sintagmom kao »ubogo kršćansko ljudstvo« (Rupel 1966: 119). Autor intencionalno koristi ovaj naziv iz dva razloga: potreba jedinstvenosti zbog čega se svojevremeno Trubara stavljalo u krug Mavra Orbinija i njegovog *Kraljevstva Slavena* te naglašavanje konfesionalnosti. Već u samom početku kreće od zajedničkih značajki višegraničja,⁹ prostornih poveznica te time naznačuje ideju o stvaranju imaginarnog *konstruiranog čitatelja*. Koristi se riječ *konstruirani* budući da će u svom opisanju osobina graničnog puka, osoba koje žive pod naletima Osmanlija, Trubar redovno tražiti sličnosti zbog lakšeg prelaska na novu, njegovu vjeru što će rezultirati stereotipiziranjem, kao što je ranije naglašeno. Iz Trubarove logike proizlazi da je potrebno obaviti određene predradnje – upoznati *druge*, stvarne buduće čitatelje, njihove konfesionalne i kulturološke oznake. Iako su istraživački aspekti Trubarovih imenovanja susjednog ljudstva od strane Janka Lokara (Lokar 1908: 1–20, Rotar 1988: 173) 1908. godine preko Franca Kidriča koji je prikazao Trubarovo korištenje etnika Slovenci (Rotar 1988: 173) 1938. do Janeza Rotara koji je prateći razvoj slovenske protestantske književnosti istraživao Trubarovo imenovanje etnika (Rotar 1988: 174–186), nije obraćena pažnja na

⁶ Originali te knjige nalaze se, prema Mirku Rupelu u celjskoj knjižnici. Tome nedostaje *Ta slovenski kolendar*, a *Dolga predgovor* je samo djelomice sačuvana. Pored se nalazi *En regiſter ... ena kratka postila* 1558. za koju Rupel navodi da je vidio tri primjerka ove knjige. Prvi se nalazi u Neuchâtelu u *Bibliothèque des pasteurs*, dok je drugi u Mjesnoj knjižnici u Schaffhausenu. Ukoričena je 1562. kao sve knjige koje su izašle iz tiskare u Urachu u smeđu kožu s Trubarovim likom na prvoj te Konzulovim i Dalmatinovim na zadnjoj stranici. Posebna zanimljivost ovoga primjerka jest to da je sastavljen upravo onako kako je Trubar naložio Bullingeru u pismu 20. studenog 1557. Treći primjerak se nalazi u Öffentliche Bibliothek der Universität Basel. Korice su presvučene bijelom kožom, na naslovnici se nalazi Trubarov portret, a na zadnjoj strani Konzulov i Dalmatinov, ali ovaj put likovi na koricama nisu pozlaćeni što je bio slučaj s prethodnim.

⁷ Maksimilijan II. Habsburški jedan je od trojice sinova Ferdinanda Habsburškog koji je nakon podjele austrijskih nasljednih zemalja 1554. naslijedio austrijske podunavske pokrajine. Maksimilijanov brat Ferdinand naslijedio je Tirol i Donju Austriju, dok je trećem Karlu pripala Unutrašnja Austrija (vidi: Zöllner – Schussel 1999).

⁸ Koriste se nazivi Hrvati, Srbi i Turci budući da su to riječi kojima se koristi sam Trubar. U nastavku članka koristi će se naziv *puk*, koji je općenitiji te je u skladu s historiografskom praksom o formiranju nacija. O tome vidi: Korunić, 2005: Nacija i nacionalni identiteta. *Revija za sociologiju*, 36, 1/2. 87–105. Ili Korunić, 2002: Nacija i nacionalni identitet : uz porijeklo i integraciju hrvatske nacije. *Historijski zbornik*, 55. 65–11.

⁹ Pojam *višegraničja* u skladu je s istraživačkim postavkama međunarodnog projekta *Triplex Confinium* Filozofskog fakulteta u Zagrebu. Vidi: www.ffzg.hr/pov/zavod/triplex/dravavalleyhrv.htm.

pridjeve kojima Trubar opisuje pojedine etničke skupine niti su traženi uzroci navođenja sličnih ili istih karakternih osobina puka graničnih područja o čemu će nadalje biti riječi. U svojoj posveti Makimilijanu Trubar piše:

najprej po kratko in po vrsti temeljito povem in opišem, kakšne posebnosti, navade in vero ima ubogo krščansko slovensko in hrvatsko ljudstvo, ki prebiva ob turških mejah, pod Turki v Bosni, Srbiji, Bolgariji in v tamkajšnjih sosednjih deželah (Rupel 1966: 119).

Dakle, pridjevi koje Trubar koristi kako bi okarakterizirao svoje stvarne čitatelje su »ubogo, preprosto, dobrosrčno ljudstvo« (Rupel 1966: 71). Navedeni primjeri često se pojavljuju u dvjema posvetama s istom imenicom:

Ljubi krščanski gospodje i bratje /.../ često sem vzdihnil in vzkliknil k Bogu, naj se zaradi posvećenja svojega imena in razširitve svojega kraljestva milosno ozre tudi na naše ubogo, preprosto, dobrosrčno slovensko ljudstvo (Rupel 1966: 71);

poročam o ubogih krstjanih, ki morajo živeti pod turškim trinoštvom (Rupel 1966: 120).

Ove sintagme koristi u obraćanju široj konfesionalnoj zajednici te one naglašavaju njegovu empatiju prema skupinama koje žive u njegovoj neposrednoj blizini pod stalnim osmanskim naletima:

Oba naroda slovenskih in hrvatskih dežel se mi namreč srčno smilita in bi se po pravici zares morala smiliti vsakomur ne samo zaradi tega, ker morata prebivati in stanovati na turški meji /.../ ampak /.../ ker prav malo ali skoraj nič ne vesta o najpotrebnejših in najbolj tolažilnih naukah naše prave krščanske vere (Rupel 1966: 72),

ali ukazuju i na pokušaj stvaranja jedinstvenosti u samih čitatelja kao i naglašeno žaljenje što *ubogo ljudstvo* ne zna ništa o pravoj vjeri te ih treba izvesti iz njihove zablude. Kako bi to učinio, treba upoznati taj puk. To je činio kroz vlastitu komunikaciju (pisma), tiskarsku djelatnost i kroz informacije koje su mu bile posredovane što govori o subjektivnosti koju posvete posjeduju. Iako je političku situaciju gradio na subjektivnosti, njegova konfesionalna spoznaja vidljivo je vjerodostojnija budući da je konzultirao izvore koji postoje na terenu, što navodi kada govori o liturgiji Srba gdje kao izvor navodi *Liturgiju Zlatoustega*:

Vsi ti krstjani v Srbiji in del krstjanov iz Bosne in okolice /.../ imajo posebno, dolgo mašo v svojem navadnem srbskem in hrvatskem jeziku, ki jo imenujejo liturgijo Zlatoustega /.../ od besede od besede primerjal in pregledal (Rupel 1966: 120–121).

Ovdje sam radi razliku između onoga što je čuo od drugih, što je sam posvjedočio te za što je našao potvrde u pisanim izvorima čime ga se može okarakterizirati kao osobu koja je promišljala o vjerodostojnosti i kritici izvora.¹⁰ Trubar će u posvetama spomenuti svoje izvore koji su mu služili kao posredova-

¹⁰ Kritika izvora koju Mirjana Gross (1996: 393) tumači kao »postupak dobivanja što pouzdanijih obavijesti iz ostataka prošlosti koje se mogu provjeriti« našla je na u Trubaru svog zagovornika. Pretpostavlja se kako mu je naobrazba koju je primio omogućila doticaj s humanističkim postavkama i njihovim preispitivanjima izvora.

telji informacija čime je, moguće, želio biti vjerodostojan: »O tem kršćanskom ljudstvu sem pred nekaj leti slišal često in od verodostojnih oseb« (Rupel 1966: 120). U dvjema posvetama spominju se svjedoci poput plemenitoga gospodina Žige Višnjegorskoga koji je kao pregovarač 1528/29. boravio u Carigradu, trgovaca i dva svećenika grčke vjere koje Franjo Fancev i Alojz Jembrih imenuju kao Matiju Popovića i Ivana Maleševca koji su ostali šest mjeseci u Urachskoj tiskari.¹¹ Među svjedocima spominje se i Ivan III. Ungnad (1493–1564) koji je kao nekadašnji zapovjednik snaga u boju protiv Turaka poznao situaciju na turskoj granici. Od izbjeglica i putnika doznao je o odnosima u Osmanskom carstvu, a od Petra Pavla Vergerija za stanje u Dalmaciji. Njegov interes za osmanske napade bio je vjerski orijentiran. Osim navedenoga, prihvatio se, na poticaj iz Tübingena koji je tražio nabavku *Kurana* od turskih zarobljenika u Kranjskoj, detaljnijeg prikupljanja informacija o islamu. Godinu dana ranije, točnije u kolovozu 1566., Usraim beg, vođa Osmanlija, bio je zarobljen od strane Herberta Turjaškog i bana Erdödyja¹² te je tom prilikom Trubar s njim razgovarao. Iako navodi dovoljno podataka o konfesiji pa i samim Osmanlijama i Srbima, podatci o izvorima informacija o Hrvatima su ograničeni, točnije ne navode se tako jasno i određeno kao kod ranije spomenutih grupa. Ovdje se može pretpostaviti, što proizlazi iz njegovog životopisa, kako je smatrao da je suradnja s Hrvatima u Urachskoj tiskari i raniji boravak u Rijeci dovoljan za poznavanje Hrvata. Istovremeno, kao izvor navodi »hrvatskega duhovnika iz Dalmacije, ki je znal tudi latinski in laški« (Rupel 1966: 75). Spomenuvši izvore koji su Trubaru posredovali informacije, potrebno je sagledati kako je Trubar oblikovao svoj diskurz, kako je zapisao posredovane informacije i najvažnije opisivao *druge*.

Ljudstvo Hrvatske Trubar opisuje kao:

Krstjane ki prebivajo najbliže turški meji in še pod kršćansko oblastjo so Hrvati, Dalmatinci in Slavonci. Hrvati, ki jih sicer imenujemo Huzare so na glasu da so vestni, močni in silni ljudje /.../ Dalmatinci so na pol Lahi, imajo skoraj laške navade in vero. Slavonci, ki jim sicer pravijo Bezjaki, imajo skoro ogrske in hrvatske navade in lastnosti.

Huzare opisuje kao jake, snažne, hrabre i dostojanstvene koji kad odrastu postaju vojnicima ili grofovima, a njihove žene su, prema pisanju Trubara, vjerne, odane, poslušne i uslužne koje se ne daju dirati ni grliti dok plešu. Iste pridjeve će koristiti i u ranijoj posveti iz 1557.: »dobri, pogumni Hrvati« (Rupel

¹¹ Prema podacima Raiča (1987: 95) i Jembriha (2007: 43) uskoci su došli 20. rujna 1561., a svoju posljednju plaću primili su 10. veljače 1562. Kao razlog odlaska se navode postupci koji se nisu sviđali samom Trubaru – »uskoki sta živela kar po svojem, jedla sta samo ribe, drugega mesa pa ne. Dolgi uskok (Matija Popović, op. a.) ga je kaj rad pil: pri večerji je spil 11 bokalov piva«.

¹² Čete pod vodstvom Herberta Turjaškog i bana Erdödyja napale su Kostajnicu na Uni. Sultan Sulejman Veličanstveni je tada opsjedao Siget, ali kada je saznao da kršćanska vojska napada tvrđave na Uni, poslao je Usraim bega koji je uskoro bio zarobljen, a kasnije otkupljen.

1966: 73). Kako su vjera i jezik primarni interes Trubara, on primjećuje da su oni pripadnici rimske vjere: »To ljudstvo je vse rimske vjere« (Rupel 1966: 124) koji u petak i subotu ne jedu meso, jaja, masti i sir dok svećenici, po njegovom mišljenju, ponekad pripovijedaju loše izmišljene bajke, a

hrvatski jezik se piše, kakor veste, z dvojnimi hrvatskimi črkami, a govori se ne samo po vsej Hrvatski in Dalmaciji, ampak govore ga tudi mnogi Turki. Sam sem slišal od mnogih da ga govore in pišejo v Carigradu na dvoru turškega cesarja (Rupel 1966: 72).

U otvaranju pitanja konfesionalne naravi spominje u posveti kako je čuo da »dobri, pogumni Hrvatje nimajo ne biblije ne vsega katekizma v svojem jeziku in pismu, kakor mi Slovenci ne« (Rupel 1966: 72–73). No, na sljedećoj stranici već dematira prethodnu tvrdnju: »Hrvatski duhovnik iz Dalmacije kmalu je prišiel k nam in prinesel s seboj celotno hrvatsko rokopisno biblijo« (Rupel 1966: 75). To je naime, rukopisna *Biblija* Bernardina Frankopana o kojoj sam Trubar govori četiri stranice kasnije:

Vendar pa bi utegnila biti last starega hrvatskega grofa Bernardina, ki je bival v Grobniku; o njej sem pred šestintridesetimi leti, ko sem hodil v šolo na Reki, večkrat slišal, češ da je dal omejeni grof na svoje stroške prevesti biblijo petim duhovnikom (Rupel 1966: 79).

Vidljivo je da su informacije posredovane ili u slučaju navedene Biblije privržane vlastitim sjećanjem, ali ne i provjerene. Informacije koje dobivamo od Trubara redovito su subjektivne, a njegove rečenice iz posveta pokazuju kako niže pozitivne tvrdnje. Postoji jedna tvrdnja o hrvatskom svećenstvu: »včasih tudi pridigujejo, toda najhujše, izmišljene bajke« koja u sebi sadrži razumljiv negativan naboj, vjerojatno zbog njega kao reformatora koji je imao drugačiji pristup propovijedanju i zbog njegovog ranijeg obrazovanja; njegovo jednogodišnje naučavanje u Rijeci ili kasnije kod Petra Bomona. Dalje, informacije o Hrvatima su oskudnije nego o Srbima ili Turcima. Oskudijevanje detaljnijih informacija u posveti iz 1562. vjerojatno je povezano s osobom (Maksimilijan II. Habsburški) /osobama (Nijemci, »gorenjih Nemcev«) kojima je posveta prvenstveno upućena, a koji su bolje poznavali prostor Hrvatske budući da je dodir Nijemaca, točnije njemačkih vojnika i Hrvata bio svakodnevna, te je znanje o Hrvatima koje je Trubar namjeravao prenijeti bilo za njega dostatno.¹³

¹³ Granica Hrvatsko-slavonskog kraljevstva se, prema Jaroslavu Šidaku (1984) ustalila na liniji koju je prodor Turaka dosegao uglavnom još u sredini 16. stoljeća. Hrvatsko-slavonsko kraljevstvo bilo je nemoćno da tu granicu trajno i obrani. Pomoć /.../ su pružale unutrašnjoaustrijske pokrajine, ma koliko to odgovaralo i njihovom vlastitom interesu. (Petrić 2005: 120) O međusobnom dodiru svjedoče i Fedor Močanin (1984: 33): »U važnijim posadama bilo je uvijek nešto njemačkih vojnika (Deutsche Knechte). Ti su u početku bili pravi Nijemci, no teški uvjeti krajiškog života nisu privlačili nove, a stari su se ženili domaćim djevojkama.« i Hrvoje Petrić (2005: 130). On iznosi podatak za primjer Koprivnice koja je isto unutar panonskog prostora i jedno od centara, prema Petriću, protestantizma: »U Koprivnici su bili smješteni njemački vojnici, husari i haramije. Njemački vojnici su inače bili smješteni u kapetanijskim mjestima, a imali su plaće u

U opisivanju Srba slijedi istu formulu opisivanja i pripovijedanja – iznošenja prvo ljudskih osobina potom vjerskih određenja i konfesionalnih razlika. Pridjevi koje upotrebljava u svom opisivanju osobina Srba gotovo da su identični s onima što je naveo o Hrvatima:

Ljudstvo je po veliki većini prijazno, gostoljubivo in pošteno, da sprejeme vsakega tujega kakor znanega krstjana, ki pride k njim, zvesto in prijateljsko zastonj, brez plačila in da rado in obilno daje siromakom, kar prosijo; celo za nesrečne se imajo, če jih reveži pogosto ne prosijo. Ne trpijo vlačuganja niti prešuštva, kar menijo, da ni mogoče žaliti rodu ali srodstva kakor s tako nečistostjo (Rupel 1966: 120).

Ponovno ne navodi izvor/izvore što čini u pogledu konfesije o čemu svjedoči njegova provjera vjerskih naučavanja. O tome govori njegov podatak iz posvete Maksimijanu u kojoj piše kako je usporedio njihove vjerske knjige s knjigama Erazma Roterdamskog:

To pa je prav ista maša, kakor sem z omejenima duhovnikoma po njunih mašnih knjigah sam od besede do besede primerjal in pregledal, ki jo je Erazem Roterdamski prevel pred leti iz grščine v latinščino in ki jo nahajamo na koncu petega zvezka spisov Ivana Krizostoma, knezoškofa carigradskega (Rupel 1966: 121).

Ovdje je potrebno napomenuti, kako je Trubar proučivši liturgiju, smatrao da će više uspjeha u svom naumu imati kod pravoslavnog življa nego kod Hrvata katolika, zbog određenih sličnosti u poimanju vjere, kao što je primjerice ženidba svećenstva. Srpski puk bio mu je sljedeća etapa u širenju protestantizma do krajnjeg cilja, Carigrada. U opisivanju pojedinih osobina Trubar opet nudi samo pozitivne karakteristike. Mora se primjetiti kako je slika društava koju nam posređuje Trubar, slika savršeno oblikovanog svijeta, pomalo utopijska o čemu svjedoči odsutstvo loših osobina, prisutnost kreposti koja je poželjna osobina, kao i dobrota i gostoprimstvo; što podsjeća na učenja iz Biblije. Ovo je bio Trubarov pokušaj preobraćenja puka i vjerske poduke o moralu. Svjestan je sebe kao promatrača, ali se ne zadovoljava time, već želi razumijeti svijet kako bi ga mijenjao što je korak ka gospodarenju svijetom, tj. korak širenju protestantizma, *prave vjere*, do Osmanlijske prijestolnice. U tim nastojanjima, Trubar je osim pravoslavnog življa u protestantizam želio uključiti tursko stanovništvo koje bi tada, nakon prihvaćanja *prave vjere*, prestalo s ratovanjima. Trubarova zaokupljenost Turcima, kako ih naziva, došla je do izražaja u posveti iz 1562. godine. On simplificira tursko društvo do te mjere da ga dijeli na dvije skupine: nasilnike koji žele uključiti kršćansko stanovništvo u vojsku i koji uzimaju danak u krvi te na one koji su »dostojni, spodobni in skromni« (Rupel 1966: 123) te koji pomognu, napominje Trubar, svakom kršćaninu koji preuzme njihovu vjeru. Za skupinu nasilnih Osmanlija kao potvrdu njihove zloće navodi njihova postupanja prema kršćanima kao što su: bezrazložno smrtno premlaćivanje palicom, otkimanje imovine, nevjesta i žena, sudjelova-

rasponu od 4 do 10 rajanskih forinti ovisno o dužnosti koju su obavljali. /.../ Izgleda da su njemački vojnici, vjerojatno novcem dobivenim iz plaće, kupovali zemljišta.«

nje u vojnim pohodima u kojima moraju voditi, o vlastitom trošku, topove i hranu a kao razlog navodi tursko krivovjerstvo. Smatrao je kako bi se širenjem protestantskih knjiga među Turcima prije sklopio mir negoli ratovanjem koje iscrpljuje stanovništvo na granici i vojsku na bojišnicama i dalje, kako će većina Turaka spremno prihvatiti evanđelje i poslušati propovijedi protestantskih svećenika te se preobratiti, odustati od islama kojeg je smatrao uzrokom svih zala i neprijateljstava. Ukoliko bi se preobraćenje pokazalo neuspješnim, uslijedio bi ratni sukob kojem bi se prišlo kao posljednjem rješenju. Ovakva ideja bila je plod proročanstva koje je zapisano u 92. psalmu Jakoba Pereza od Valencije (prije 1408–1490) o međusobnom boju Turaka prije početka sudnjega dana u kojem će se međusobno pobiti dvije trećine, dok će zadnja trećina spoznati da je Muhamed vražji prorok, Antikrist i primiti pravu vjeru. U skladu s tim, Trubar je pisao kako je čuo od nekih Turaka, vjerojatno onih u zarobljeništvu, da će islam uskoro propasti. No, takva su proročanstva bila posebice živa među pukom, posebno nakon bitke kod Lepanta 1571. djelomice zbog održavanja nade puka koji je dnevno trpio napade. Trubar Osmanlije postavlja i u relaciju s pravoslavnim svećenstvom i bilježi njihov odnos. Napominje kako svećenici ne gledaju blagonaklono na prisutnost turskog življa u svojoj zemlji, štoviše, zabranjuju svojim mještanima zajedničko nastupanje, odnosno Trubarovim riječima *lov* Turaka i kršćana na kršćane. Potvrđuje da ima i onih koji tu naredbu ne slušaju, mlado stanovništvo koje dobrovoljno ili silom polazi s njima:

Duhovnici i menihi jim tudi pri pogubi njihovih duš strogo prepovedujejo, da bi hodili s Turki krstjanov lovit, vendar pa jih mnogi v tem ne slušajo, zlasti mladi, predrzni in tisti, ki imajo posebno veselje za vojskovanje in pridobivanje; razen tega jih pa tudi Turki silijo, da morajo z njimi (Rupel 1966: 121).

Nakon podrobnog opisivanja loših Turaka, napominje kako nije sklon uopćavanju te da se:

Nasprotno pa se najdejo tudi dostojni, spodobni in skromni Turki in Turkinje, ki kažejo do ujetih krstjanov in krstajnak pravo usmiljenje, jih prijazno nagovarajo, jim dajejo denar v božjem imenu, rekoč: Prosi svojega Boga zame. Turške žene pa pravijo ujetim krstjankam: O reva, zakaj nisi pobegnila, ko te je vrana s svojim neprestanim vpitjem svarila. Ne zasramujejo nikogar, ki bi bil bolehen ali pohabljen, ker – pravijo – Bog ga je pač tako ustvaril. /.../ In če krstjani kaj zinejo zoper turško vero jim ne zameri, jih tudi ne izda (če bi bil pa krstjan naznanjen, da je zasramoval turško vero, ga razsekajo na drobne kose ali pa se mora dati obrezati in sprejeti turško vero). Po dolgem raspravljanju pravi naposled: Bog nam daj vsem pravo vero. Mnogi odlični Turki, tudi iz najvišjih krogov, dajo svoje otroke skrivaj krstiti in, ko odrastejo, jih pošljejo v tujino h krstjanom, da bi se od njih naučili krščanske vere (Rupel 1966: 123).

Drugi za Trubara su konfesionalno različiti što je moguće iščitati iz posveta, ali socijalno potpuno isti, identična karakterizacija likova – oni su dobronamjerni podjarmljeni puk koji trpi napade jednog dijela nasrtljivih Osmanlija. Ukoliko se iz ranijih Trubarovih rečenica ekstrahiraju samo pridjevi, dobiva se sljedeće:

SRBI: »ljudstvo je prijazno, gostoljubno in pošteno; sprejeme vsakega tujega kakor znanega krstajan, ki pride, ki njim, zvesto in prijateljsko«,

TURCI (oni dobri): »dostojni, spodobni in skromni«,

HRVATI: »vestni, moćni in silni ljudje«; »žene so zveste, poslušne in uslužne«,

SLOVENCİ: »dobro, pošteno, zvesto, rasnicoljubno, pokorno, gostoljubno ljudstvo«

Svi ovi pridjevi, vrline trebali su formirati jednog čitatelja.

Trubar je vidljivo stvorio jedan model čitatelja, poželjnog čitatelja koji kroz njegovo naučavanje, njegovu produkciju knjiga postaje moralan i svjestan moći vjerovanja. Konfesija i potreba za afirmacijom njemu su najvažniji. Kao što je rećeno na samom početku, važnost prenošenja i klasificiranja znanja u ranom novom vijeku bila je naglašena. No, znanje o pojedinim skupinama u posveti iz 1562. bilo je sakupljeno i namijenjeno prvotno Maksimilijanu II. Stereotipi koje Trubar postupno gradi u svojim posvetama jesu odraz njegovog jasnog konfesionalnog određenja i njegove odlučnosti i vjere u zajednički otpor protiv Osmanlija – duhovna i kulturna isprepletenost prostora daje mu mogućnost utemeljenja jedinstva i formiranja zajedničkog otpora. S Trubarova gledišta ne postoje razlićitosti jer je ostvarenje zajedničkog cilja, prihvaćanje protestantizma koje vodi tiskanju i širenju njegovih naučavanja i uklanjanje straha od osmanskih napada, važnije od kulturoloških razlićitosti. Trubar promatra sličnosti imenovanih skupina kako bi formirao svog jedinstvenog čitatelja. Njegov imaginarni, konstruirani čitatelj deriviran je iz stvarnih čitatelja. Oni posjeduju različite kulturološke, konfesionalne i političke odrednice koje nestaju u Trubarovom imaginarnom čitatelju. Taj čitatelj je renesansni ćovjek koji širi svoje horizonte unutar svoje konfesije, a ujedno je i Trubarov odgovor na zahtjev vremena. Toćnije, humanizam je trebao naznaćiti i biti početak poboljšanja ćovjeka, a renesansa vrhunac, završetak transformacije *homo novusa*. Transformacija, poručuje Trubar, moguća je samo unutar konfesije, prihvaćanjem razlićitosti. On je u tome vidio i vlastitu transformaciju, od anonimnog autora do prepoznatljivog autoriteta ne samo u panonskom arealu već i šire (ideja o širenju njegovih tiskanih knjiga do Carigrada). Ponudio je svoja razmišljanja, osjećanja i to prenio na ljudstvo o kojem je pisao u posveti Maksimilijanu. U toj posveti, ali i u onoj upućenoj kršćanima odvaja se od *drugih* na što ukazuje korišćenje gramatićkog subjekta i objekta u rećenicama i zato je na početku ćlanka istaknuta polarizacija Trubar-*drugi*. Ćini se kao da je Trubarova želja bila da njegovi imaginarni čitatelji posjeduju dio njega samoga, a u većoj mjeri posjeduju one vrline koje Biblija naućava. Na kraju treba reći kako je Trubar primjer dobrog ranonovovjekovnog promotora samog sebe, kojem je vjera za koju je živio i na koju je ćvrsto bio oslonjen i predan, ipak omogućila zaslućeno mjesto u vjerskoj povijesti panonskog prostora.

LITERATURA

Josip ADAMČEK, 1985: *Reformacija u hrvatskim zemljama*. Zbornik radova trinaestog znanstvenog skupa »Susreti na dragom kamenu«, Matija Vlačić Ilirik i njegovo doba, Labin i Istra danas. Pula.

Ivan BELOSTENEC, 1998: *Gazophylacium*. Stari Grad, Zagreb.

Vladimir BITI, 1997: *Pojmovnik suvremene književne teorije*. Zagreb.

Aleksander BJELČEVIĆ (ur.), 2010: *Reformacija na Slovenskem (ob 500-letnici Trubarjevega rojstva)*. Obdobja 27. Ljubljana: Univerza u Ljubljani, Filozofska fakulteta, Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik.

Zrinka BLAŽEVIĆ, 2007: Discourse of alterity- ottomanism in the works of Bartol Đurđević. *Tolerance and intolerance on the Triplex Confinium, Approaching the Other on the Borderlands Eastern Adriatic and beyond 1500–1800*. Ur. Egidio IVETIC, Drago Rokсандić. Padova.

Josip BRATULIĆ, 1992: *Glagoljaštvo i protestantizam*. Radovi zavoda za slavensku filologiju. Zagreb.

Josip BRATULIĆ, 2000: *Hrvatski protestantski pisci*. Vinkovci.

Franjo BUČAR, 1904: Prilozi protestantizmu u Hrvatskoj u nadbiskupskom arhivu u Zagrebu. *Vjesnik Kraljevskog hrvatsko-slavonskog-dalmatinskog zemaljskog arkiva*, sv. 6. Zagreb.

Franjo BUČAR, 1910: *Povijest hrvatske protestantske književnosti*. Zagreb.

Janez CVIRN i dr., 1999: *Kratka ilustrirana zgodovina Slovencev*. Ljubljana.

Darko DOLINAR, 1986: Reformacija kot problem starejše slovenske literarne vede. *Družbena in kulturna podoba slovenske reformacije*. Ur. Dolinar, Jakopin, Pokorn, Dolgan. Ljubljana.

Igor GRDINA, 1999: *Od Brižinskih spomenikov do razsvetljenstva*. Maribor.

Mirjana GROSS, 1996: *Suvremena historiografija, korijeni, postignuća, trajanja*. Zagreb.

III. Trubarjev zbornik: prispevki z Mednarodnega znanstvenega simpozija *Reformacija na Slovenskem*. Ljubljana, 9.–13. november 1987: ob štiristoletnici smrti Primoža Trubarja. Franc Jakopin; Marko Kerševan; Jože Pogačnik; Primus Truber. Ljubljana: Slovenska matica, 1996.

Laszlo HADROVICS, 2000: *Srpski narod i njegova crkva pod turskom vlašću*. Zagreb.

Aleksandar IVIĆ, 1924: *Srpski doseljenici u Slavoniji oko sredine XVI veka*. Zbornik radova posvećen Jovanu Cvijiću. Beograd.

Stanko JAMBREK, 1999: *Hrvatski protestantski pokret XVI. i XVII. stoljeća*. Zaprešić.

Hubert JEDIN, 1993: *Velika povijest Crkve III / II*. Zagreb.

Radoslav KATIČIĆ, 2007: *Zur Polemik von Primus Truber mit Paulus Skalich, Wiener Slawisches Jahrbuch* 53.

- France KIDRIČ, 1951: *Primož Trubar*. Ljubljana.
- Fedor MOAČANIN, 1984: *Vojna krajina do 1787. Vojna krajina* (zbornik). Zagreb.
- Hrvoje PETRIĆ, 2005: *Koprivnica u 17. stoljeću*. Samobor.
- Jože POGAČNIK, Franc ZADRAVEC, 1973: *Zgodovina slovenskega slovstva*. Maribor.
- Vinko RAJŠP, 1986: Družbeni nazor slovenskih protestantov v luči Trubarjeve slovenske Cerkovne ordinge. *Družbena in kulturna podoba slovenske reformacije*. Ur. Dolinar, Jakopin, Pokorn, Dolgan. Ljubljana.
- Jože RAJHMAN, 1986: *Pisma Primoža Trubarja*. Ljubljana.
- Drago ROKSANDIĆ (ur.), 2004: *Uvod u komparativnu historiju*. Zagreb.
- Janez ROTAR, 1988: *Trubar in Južni Slovani*. Ljubljana.
- Mirko RUPEL, 1954: *Nove najdbe naših protestantik XVI. stoletja*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Mirko RUPEL, 1965: *Primus Truber, leben und Werk des Slovenischen Reformator*. München.
- Mirko RUPEL (ur.), 1966: *Slovenski protestantski pisci*. Ljubljana.
- Oskar SAKRAUTSKY (ur.), 1989: *Primus Truber, Deutsche Vorreden zum slowenischen und kroatischen Reformationswerk*. Institut für protestantische Kirchengeschichte Wien mit der Slovenska akademija znanosti i umetnosti Ljubljana. Beč.
- R. W. SCHRIBNER, 1986: *The German Reformation*. Oxford press.
- Mirela SLUKAN-ALTIĆ, 2003: *Povijesna kartografija*. Kartografski izvori u povijesnim znanostima. Samobor.
- Majda STANOVNIK, 1986: Luthrov in Trubarjev pogled na prevod. *Družbena in kulturna podoba slovenske reformacije*. Ur. Dolinar, Jakopin, Pokorn, Dolgan. Ljubljana.
- Jaroslav ŠIDAK, 1984: O značenju Vojne krajine u hrvatskoj povijesti. *Vojna krajina (povijesni pregled-historiografija-rasprave)*. Zagreb.
- Jure ŠONJE (ur.), 2000: *Rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Školska knjiga.
- Peter ŠTIH, Vasko SIMONITI, 2004: *Slovenska povijest do prosvjetiteljstva*. Zagreb.
- Janez ŠUMRADA, 1986: Gospodarske posledice turških vpadov na Kras do tridesetih let 16. stoletja. *Družbena in kulturna podoba slovenske reformacije*. Ur. Dolinar, Jakopin, Pokorn, Dolgan. Ljubljana.
- Zgodovina Cerkve 3 (reformacija, protireformacija in katoliška prenova 1500–1715)*. Ljubljana, 1994.
- PRIMOŽ TRUBAR 1508–1586, *Razstava ob petstoti obletnici rojstva pisca prve slovenske knjige*. Narodni muzej Slovenije, 6. marec 2008–30. april 2009.
- Erich ZÖLLNER, Therese SCHÜSSEL, 1997: *Povijest Austrije*. Zagreb.
- <http://www.trubar2008.si/> (8. listopada 2010.)

<http://www.ffzg.hr/pov/zavod/triplex/dravavalleyhrv.htm> (25. veljače 2011.)

http://omega.ffzg.hr/file.php/534/Dunja-Falisevac_Renesansa.doc (25. veljače 2011.)

<http://omega.ffzg.hr/file.php/520/Kristeller.pdf> (25. veljače 2011.)

TRUBARJEVI IMAGINARNI BRALCI: PROBLEM AVTORSKIH POSVETIL V PROTESTANTSKI LITERARNI VEDI 16. STOLETJA

Reformacija, ki je zajela severozahodni del južnoslovenskega območja, je imela pomemben položaj v zahodnoevropskih reformacijskih tokovih. Na slovenskem področju je bil reformacijski vpliv močnejši kot na hrvaškem ozemlju, kjer je reformacija zajela le panonski del in del Istre. Reformacija je bila doslej predmet zgodovinskih in jezikoslovnih raziskav v knjigah Franja Bučarja, Mirka Rupla, Jožeta Rajhmana, Zvonimira Bartolića, Radoslava Katičića, Krešimira Georgijevića, Josipa Bratulića, Vinka Rajšpa, Vaska Simonitija in Petera Štiha. S člankom *Trubarjevi imaginarni bralci: problem avtorskih posvetil v protestantski literarni vedi 16. stoletja*, ki povezuje znanje literarne zgodovine, jezika in zgodovine, pa dobiva svojo interdisciplinarno raziskavo.

Primož Trubar (1508–1586), ki je osrednji predstavnik slovenske reformacije, je skušal na podlagi luteranskih in zwillingijanskih pobud ustvariti teologijo, ki bi presejala vse reformacijske ovire. Članek analizira zgodovinsko vrednost dveh posvetil. Prvo posvetilo je del knjige *Ta prvi dejl tiga noviga testamta* iz leta 1557, drugo pa najdemo v uvodu knjige *Glagolski prvi del novoga testamta* iz leta 1562. Avtorica meni, da se posvetili, ki sta bili predmet raziskovanja in vir analize, lahko uporabljata pri raziskovanju odnosov in stališč, ki jih je imel Trubar o lastnem narodu in sosednjih narodih v zgodnjem novem veku. Članek je avtoričin poskus, v katerem želi na podlagi literarne teorije, literarne zgodovine in zgodovinopisja rekonstruirati Trubarjevega bralca ter razložiti problem stereotipov določenih narodnostnih skupin, ki ga obkrožajo – Hrvatov, Srbov in Turkov.